

Прехвърляне на авторски права върху произведения на архитектурата, за нуждите на преработка на архитектурни проекти и реализирани сгради

Обект на авторското право е всяко произведение на литературата, изкуството и науката, което е резултат на творческа дейност и е изразено по какъвто и да е начин и в каквато и да е обективна форма. Нормите на чл. 3, ал. 1, т. 6 и т. 8 от ЗАПСП предвиждат два отделни и самостоятелни обекта на авторско право за произведения на архитектурата, различаващи се по своето естество. Правоносителят (архитектът-автор) има на първо място авторско право върху архитектурния проект (т. 8), като отделен вид обект на авторско право и произведение на архитектурата. Този обект на авторското право се различава съществено от втория вид обект на авторско право – реализираното произведение на архитектурата (т. 6), т.е. сграда или друг строителен обект. Върху него правоносителят има отделно авторско право. Това разграничение е от изключително важно значение, защото ако тези права се отстъпват, това трябва да стане едновременно и паралелно, за да има правна сигурност за приобретателя. Важно значение при прехвърляне на авторски права върху произведения на архитектурата имат и нормите на чл. 12, ал. 1 и, ал. 2 от ЗАПСП, които правят ясно разграничение между правото на собственост върху сгради и авторското право върху самата сграда, като произведение, както и върху архитектурния проект като отделно първично произведение. Член 12, ал. 1 изрично постановява, че авторското право върху произведенията на архитектурата принадлежи на лицето, което е създало произведението и в случаите, когато собствеността върху произведението принадлежи на друго лице. Чл. 12, ал. 2 от своя страна изрично постановява, че авторското право върху произведението на архитектурата, създадено вследствие реализацията на проекта (т. е. построената сграда), принадлежи на лицето, създало архитектурния проект. При всички случаи авторът-архитект има изключителното право да използва създаденото от него произведение и да разрешава използването му от други лица.

Използване на произведения на архитектурата в класическия случай е реализирането на архитектурен проект чрез построяване или изработване на сградата, за която той е предназначен. Използване на архитектурен проект на първоначалния автор е налице и при приспособяването или използването му за създаване на нов проект и внасянето в него на всякакъв вид промени. По отношение на авторското право на първоначалния автор върху реализираното произведение на архитектурата (сградата построена по

Прехвърляне на авторски права върху произведения на
архитектурата, за нуждите на преработка на архитектурни
проекти и реализирани сгради

неговия проект) използване е налице при нейното пристрояване, надстрояване, преустройство и промяна на предназначението ѝ (изброяването е изчерпателно).

Неимуществените права на автора включват правото му да иска да бъде признат за автор и името му да се обозначи при всяко използване на създаденото от него произведение, правото свободно да променя произведението си, включително да иска запазване на целостта на произведението и да се противопоставя на всякакви промени в него, както и на всяко друго действие, което би могло да наруши законните му интереси или личното му достойнство. В чл. 19 ЗАПСП е предвидено, че авторът има и имущественото право на възнаграждение за всеки вид използване на създаденото от него произведение и за всяко поредно използване от същия вид. Получаването на това възнаграждение от притежателя на авторското право зависи единствено от това дали е сключен договор за използване по чл. 36 ЗАПСП. Това означава, че винаги е налице сигурност, че авторът би следвало да увеличи имуществото си с възнаграждението за осъществено използване на създадено от него произведение, чрез сключен между него и ползвателя договор, с който на последния се предоставя правото да го използва. Следователно при липсата на такъв договор, и при липса на изплатено на автора възнаграждение, дължимо за използване на създаденото от него произведение, независимо дали става дума за проект или сграда за притежателя на авторското право възникват вреди.

На фона на гореизложената теоретична база, в правоотношенията между автори-архитекти, както и в правоотношенията автори-архитекти и ползватели, желаещи да използват произведенията им, в практиката необяснимо се игнорира единственият законово регламентиран начин за уреждане на правоотношения между тях по повод авторски права- сключването на договор за използване по чл. 36 ЗАПСП. За сметка на това в процеса на строителство и проектиране се срещат различни и разнообразни, но за сметка на това порочни методи за уреждане на правоотношения по повод авторски права. Срещат се устни или писмени договорки, обективирани под различна форма, които не отговарят на изискванията на ЗАПСП. Най- често разпространени са т. нар. „декларации за отказ от авторски права“, които независимо дали съдържат елемент на възмездност, дали са нотариално заверени или в обикновена писмена форма, не

Прехвърляне на авторски права върху произведения на
архитектурата, за нуждите на преработка на архитектурни
проекти и реализирани сгради

могат да породят правни последици, които да дадат права на ползвателите да използват произведения на архитектурата. Аргументите за това са много и варират според отделния случай, но най- често защото тези декларации са едностранен акт на автора, а не двустранно съглашение, каквото в случая е предвидено от законодателя за надлежно възникване на правото на използване на авторско произведение.

Нормата на чл. 35 ЗАПСП, в която е предвидена необходимостта от даване на предварително съгласие на автора, за да може всяко едно трето лице да използва неговото произведение е в Глава седма „Използване на произведенията“, раздел I „Общи разпоредби“ от ЗАПСП, в която част на закона са и разпоредбите, уреждащи сключването на договор за използване на авторското произведение, задължителните елементи на неговото съдържание, действието и срока му, както и възможността и начина, по който този договор може да бъде развален /чл. 36 – чл. 39 ЗАПСП/. От систематичното място на чл. 35 ЗАПСП и при тълкуването на тази норма с останалите такива, които се намират в същия раздел и глава от закона, в съдебната практика се заключава, че съгласието на автора за използване на неговото произведение от ползвателя трябва да бъде дадено чрез подписване на договор за използване по смисъла на чл. 36 ЗАПСП. Даването на съгласие не може да бъде направено по какъвто и да е друг начин, включително с едностранно изявление на автора, отправено до лицето, ползващо произведението напр. декларация, нито чрез конклюдентни действия на автора.

С договора за използване на произведението авторът-архитект (или негови наследници, в приложимите случаи) отстъпва на ползвател изключителното или неизключителното право да се използва създаденото от него произведение при определени условия и срещу възнаграждение. Възнаграждението е задължителен елемент на този договор. Размерът му може да бъде свободно договарян. Според законодателя възнаграждението на автора за всеки начин на използване на негово произведение може да бъде определено като част от приходите, получени от използването на произведението, като еднократна сума или по друг начин. Когато възнаграждението, определено като еднократна сума, се окаже явно несъразмерно на приходите, получени от използването на произведението, авторът може да иска

Прехвърляне на авторски права върху произведения на
архитектурата, за нуждите на преработка на архитектурни
проекти и реализирани сгради

увеличение на възнаграждението. Ако не се постигне съгласие между страните, спорът се решава от съда по справедливост.

От практическа гледна точка следва да се посочи, че би могло изходна отправна точка при преговорите за размера на възнаграждението да бъде размерът на възнагражденията при проектиране, посочени в Методиката за определяне на размера на възнагражденията за предоставяне на проектантски услуги в устройственото планиране и в инвестиционното проектиране. Не би следвало размерът на възнаграждението по договора по чл. 36 от ЗАПСП да надвишава посочените в Методиката минимални размери на възнаграждения за проектиране, със сходен предмет и обем на отстъпвания, доколкото прехвърлителят- автор все пак няма да извършва фактически действия по проектиране или авторски надзор, а единствено ще получи дължимото му отчисление за използване на вече създадено от него произведение. Размерът на възнаграждението следва да се съобрази и с това дали на ползвателя се отстъпва изключителното или неизключителното право да използва произведението на архитектурата. Това е така, доколкото когато се отстъпва на ползвател изключително право за използване на произведение, авторът не може сам да го използва по начина, за срока и на територията, уговорени в договора, нито да отстъпва това право на трети лица. Т. е. той няма да може занапред да получава приходи от произведението си. При прехвърляне на неизключително право, авторът може сам да го използва, както и да отстъпва неизключително право върху същото произведение на трети лица.

Законодателят е дал сравнително широка свобода на договаряне между страните при сключването на договор за използване на авторско произведение по чл. 36 от ЗАПСП. Дори за произведенията на архитектурата, като изключение, тя е още по- голяма, доколкото няма фиксиран максимален срок за отстъпване на правото на използване. За всички останали произведения срокът не може да бъде по-дълъг от десет години. Следва да се отчете, че е нищожен договор по чл. 36 от ЗАПСП, с който авторът отстъпва правото да се използват всички произведения, които той би създал, докато е жив. Също така, ако в договора, с който се отстъпва изключително право, не е уговорен срок, в който ползвателят е длъжен да започне използването на

Прехвърляне на авторски права върху произведения на архитектурата, за нуждите на преработка на архитектурни проекти и реализирани сгради

произведението, авторът може да развали договора, ако използването не е започнало в двегодишен срок от сключването му или от деня на предаването на произведението, когато това е станало след сключването на договора. При сключване на договора следва да се има предвид, че неимуществените права на автора да иска признаване на неговото авторство върху произведението и да иска името му, псевдонима му или друг идентифициращ го авторски знак да бъдат обозначавани по съответния начин при всяко използване на произведението са неотчуждими, т. е. те не могат да бъдат предмет на договора по чл. 36 от ЗАПСП.

При игнориране на задължението за отстъпване на авторски права върху произведения на архитектурата, за нуждите на преработка на архитектурни проекти и реализирани сгради от автора-архитект по гореизложения начин, той търпи имуществени вреди, изразяващи се в неполучено авторско възнаграждение. Неплатеното авторско възнаграждение е нарушение на материалното авторско право на възнаграждение по чл. 19 ЗАПСП. Като автор съгласно чл. 36, ал. 1 ЗАПСП, всеки проектант има право с договор за използване на произведението да отстъпи на ползвател изключително или неизключително право да използва създаденото от него произведение, при определени условия и срещу възнаграждение. Ако такова писмено съглашение не е сключено преди използване на произведението е налице предпоставка за завеждане на съдебен иск от автора-архитект срещу ползвателя по Глава дванадесета от ЗАПСП. Предмет на иска е претенция за присъждане на парично обезщетение в размер на сумата, с която авторът би увеличил имуществото си. Тя най-често съвпада с възнаграждението за осъществено използване на създадено от него произведение, ако между него и нарушителя (нерегламентирано ползващия) би бил сключен договор за отстъпване (прехвърляне) на авторски права. При липсата на такъв договор, неполученото от автора възнаграждение, дължимо за използване на създаденото от него произведение, представлява реално настъпила вреда. Тази вреда е пряка и непосредствена последица от нарушението на авторското му право, вследствие на невъзможността да увеличи имуществото си с полагащото му се съгласно чл. 19 ЗАПСП възнаграждение.